

Мр Маринко Савић, Републички педагошки завод Бања Лука
Подручна јединица Бијељина

ПИСАНО ИЗРАЖАВАЊЕ УЧЕНИКА
ОСНОВНЕ ШКОЛЕ
(неке стратегије и модели)

Сажетак

Рад се бави важним сегментом васпитно-образовног рада – писаним изражавањем ученика. На основу увида у рад школа, утврђено је да знатан број ученика нижих разреда основне школе имају потешкоћа у јасном и прецизном изражавању својих мисли писаним језиком. То је указало на потребу да се размишља о стратегијама, моделима и начинима како ученике оспособити да развијају способност писаног изражавања, нарочито имајући у виду тренд, односно захтјеве савременог друштва.

Кључне ријечи: усмено и писано изражавање, стратегије, модели.

Увод

Савремено друштво својим брзим и вишесмјерним развојем у значајној мјери одређује и путеве, односно стратегије на којима ће се базирати рад школе. То је парадоксална ситуација, јер би школа требала да "вуче" и условљава правце, динамику, структуру и обим цјелокупног друштвеног развоја. Сада смо у ситуацији у којој морамо да признамо да школа има одређених недостатака, који се испољавају у недовољној компетентности ученика, односно, да различити видови неформалног образовања стављају пред ученике захтјеве на које они не могу компетентно да одговоре.

Развој социјалних компетенција код ученика се поставља као императив, односно као основа просвјено-образовне стратегије која је усмјерена на развој ученика. Под тим се прије свега подразумијева стварање и развијање оних компетенција које ће младом човјеку омогућити да одговори захтјевима савременог друштва. Аналогно томе комуникација је основно средство рада. Ако комуникацију посматрамо у њеној основној подјели на усмену и писану можемо констатовати сљедеће. Историја нас учи (а дјелимично и наше искуство) да је у прошлости велика важност придавана усменој комуникацији, реторици, вјештини говорништва. Сада смо свјedoци да смо све више изложени потреби писаног комуницирања. Пред нама је период у коме ће доминирати посредна комуникација, а живот и рад без теле-комуникације (sms, e-mail) је скоро и незамислив.

I

Какве су комуникацијске способности наших ученика? Колико данашња школа придаје значај његовању и развијању тако важног сегмента образовног рада? Колико припремамо ученике за "трку" слања и пријема информација? Колико су ученици способни да јасно и прецизно изражавају своје мисли писаним језиком?

Искуство које стичем као стручни савјетник за разредну наставу недвосмислено показује да ученици у нашим школама већу сигурност показују у одговарању на конкретна питања, на репродукцији знања, него на примјени наученог. Сљедећа карактеристика која је уочена провјером исхода учења (нарочито у оквиру комплексних прегледа школа) да у српском језику ученици имају великих проблема у писаном изражавању. Тестови са низом задатака објективног типа у разредној настави показали

су да су исходи учења на већем нивоу постигнућа у областима које су везане за књижевност, него за писано изражавање. Увидом у свеске за писмену вјежбу уочено је да значајан број ученика несигурно, неразговјетно и често несмислено формулишу реченице којима изражавају мисли.

II

Анализирајући НПП у разредној настави видјећемо да се учење (развијање) писаног говора предвиђа у наставном предмету српски језик и то у оквиру програмско-тематског подручја Култура изражавања (усмено и писмено). У петом разреду је предвиђено 43 часа за усмено и писмено изражавање (дакле око 22 часа писаног изражавања). С обзиром да је за српски језик одређено 180 часова годишње, за писано изражавање се користи 12,2% часова од укупног наставног градива. Ако даље узмемо у обзир да ученик петог разреда годишње има укупно 792 часа, од тога само 2,77% су часови предвиђени за писано изражавање.

Дакле, можемо да констатујемо да наставним планом и програмом овај сегмент рада није заступљен у значајнијој мјери. Ипак, по личном мишљењу, за унапређење способности и вјештине писаног изражавања, много је значајнији методички приступ организације рада на часовима обраде, утврђивања и вјежбања писаног изражавања. Треба имати у виду да се писано изражавање "вјежба" у оквиру културе изражавања "Препричавање", "Причање...", "Описивање...", "Објашњавање...." и сл. у коме су исходи учења, између осталог, усмјерени на савладавање методологије и технике израде писменог задатка. У свим анализама ученичких писмених састава, без обзира који је коначни циљ тих разматрања, наставник је у обавези да посматра и обухвати важније елементе писаног комуницирања: садржајност, стилске особености, језичке појединости и естетски изглед. То наставнику ставља обавезу, да на часовима обраде пажњу ученика усмјерава у правци који није директно везан за јасно, прецизно и смислено изражавање мисли писаним изражавањем.

III

Усмено и писано изражавање је немогуће одвојити једно од другог. Они се условљавају и зависе једно од другог. Ипак, писани језик је сложенији од говорног, јер се у њему мора све изразити ријечима док је говор потпомогнут мимиком, висином гласа, паузама, гестикалацијом и сл. Ријечи у писаном језику морају бити тачно написане, морају бити распоређене у граматички тачан редосљед и сл. Даље, писана комуникација је апстрактнија и дијете се не може ослонити на ситуационе елементе који могу помоћу у споразумујевању. Увидом у рад ученика утврђено је да један дио ученика тешко обликују своју мисао у писану ријеч и граматички потпуне и јасне релације.

Примјер:

Мој друг носи наочаре тренира фудбал има црну косу и два брата.

Или

Мој друг се зове Славен а презива Гарић. Има црну косу, плаве очи, није пуно мршав. Дружим се са њим и баи ми је добар друг.

Или

Моја другарица се зове Теодора. Воли да носи плаву боју, много је добра. Има девет година, има браон очи, волим да се играм са њом. У школи сједим са Теодором у клупи.

Или

Моја другарица је Ана има девет година. Њене очи су браон боје. Мршава је воли да се шали. Када сам тужна увијек ме усрећи.

Наведени примјери су радови ученика петог разреда који су на тестовима са низом задатака објективног типа постигли добре резултате, а у захтјеву да опишу свог друга написали ове, наведене, саставе.

IV

Шта је писање? Под појмом писање обухватамо скуп знања, навика, вјештина и способности правилног графичког обликовања писаних слова. Основна јој је функција изражавање сопствених мисли. Ученицима који немају потребну сигурност у овом сегменту рада или имају проблем са писменим изражавањем (и читањем), школа постаје извор неуспјеха, фрустрација и незадовољства самим собом. Да би то избјегли остаје обавеза да се ученицима помогне да у писаном изражавању стекну сигурност, самосталност и самоувјереност. Најефикаснији начин је у индивидуалном приступу сваком ученику. У раду са ученицима треба обратити пажњу на ученикову способност правилне употребе именица, посебно разумијевање апстрактних именица; разумијевање и могућност употребе придева и прилога (иако се не обрађују у петом разреду), као и приједлога; способност правилне употребе замјеница; могућност употребе израза за односе, величину, количину, вријеме, простир; могућност употребе вишезначних ријечи као и хомонима, синонима, антонима; могућност употребе вишезначних реченица (пословице, метафоре); могућност разликовања важних и мање важних чињеница и идеја. Основне одлике писаног изражавања су: мисли изражавати логичким редом, сажето и правилно; писати ријечима које најбоље изражавају мисао; провјерити значење ријечи да би се избјегла двосмисленост; избјегавати опширна излагања.

Имајући у виду објективне потешкоће о којима је било ријечи на почитку текста као и универзалну важност овог сегмента рада ученика, наставници су у ситуацији да осмишљавају адекватне методе рада. Мишљење је да се треба ићи и даље, да се осмисле стратегије за развој писања. Као примјер могу послужити ове три стратегије.

1. Писмено комуницирање

Ова стратегија се заснива на раду у пару, по којој два ученика сједе један до другог и комуницирају дописујући се. Правило је да не смију да говоре. Ако је порука једног ученика нејасна, партнер тражи (писмено) да му се напише образложење. Ако се често користи, ова стратегија помаже ученицима да лакше биљеже своје мисли.

2. Вођење дневника

Ученике је потребно подстицати да воде дневнике. Кад воде дневник, ученици биљеже личне доживљаје и искуства. Наставници могу помоћи ученицима који лошије пишу тако што им напишу идеје о чему се све може писати. Ова стратегија је нарочито повољна јер се рад одвија ван школе, остварује се континуитет у раду, а може да буде и врло занимљива за дјецу уколико се добро мотивишу.

3. Рад на рачунару

Ученици су мотивисани да пишу на рачунару јер им он омогућава уредност, копије без грешке, обликовање текста и сл. Ученици уче да сарађују са наставником јер је монитор видљив свима. Куцање по тастатури усавршава фину моторику прстију. Лако исправљање грешака омогућава ученику да се више концентрише на писање. С обзиром да је великом броју ученика доступан Интернет то је добра прилика да се користе могућности комуницирања путем електронске поште (e-mail) и инстант порука (четовање).

IV

Као што је већ речено, немогуће је развијати способност и вјештину писаног изражавања а да при томе не увиђамо потребу интезивног подстицаја ученика на размишљење, машту, вербално изражавања и сл. Настава мора бити организована на такав начин да ученици знање, способности и вјештине које стичу буде "употребљиво", односно да то није "школско знање" које је потребно за оцјену.

Као добар примјер (занимљив и функционалан) за развијање маште која ће бити исказана писаним говором узели смо моделе које је користио Бранко Мишић у истраживању повезаности између постигнућа у писменом изражавању и вербалној креативности ученика млађег основношколског узраста.

Упутство за ученике

Овдје су наведени дијелови занимљивих прича. Најчешће су то само почеци прича. Прочитај их пажљиво. Допуну ове започете приче тако да буду цјеловите и још интересантније. Не треба да преписујеш ове текстове. Напиши на сваку причу три завршетка: СМИЈЕШАН, ТУЖАН, ПОУЧАН. Након сваког завршетка, наведи одговарајући наслов за цијелу причу.

ПРВА ПРИЧА

Бијаше у једном селу пет – шест кокошију, које снесоше десетак јаја. По несрећи рекне једна жена:

- Дај да дадем мало кокошима соли, не би ли боље јаја носиле!

Узме шаку соли те поспе кокошима.

1. СМИЈЕШАН ЗАВРШЕТАК:

НАСЛОВ ПРИЧЕ _____

2. ТУЖАН ЗАВРШЕТАК:

НАСЛОВ ПРИЧЕ _____

3. ПОУЧАН ЗАВРШЕТАК:

НАСЛОВ ПРИЧЕ _____

ДРУГА ПРИЧА

Док су му родитељи били на послу, Марко узме очев прибор за пецање и отрча до обале Дрине.

Стави мамац на удицу и забаци.

Одједном нешто снажно повуче....

4. СМИЈЕШАН ЗАВРШЕТАК:

НАСЛОВ ПРИЧЕ _____

5. ТУЖАН ЗАВРШЕТАК:

НАСЛОВ ПРИЧЕ _____

6. ПОУЧАН ЗАВРШЕТАК:

НАСЛОВ ПРИЧЕ _____

ЛИТЕРАТУРА

1. Мишић, Р.Б. (2004): Писмено изражавање и креативност ученика, Завод за уџбенике и наставна средства Српско Сарајево
2. Вучковић, М. (1993): Методика наставе српског језика и књижевности за 3. и 4. годину педагошке академије, Завод за уџбенике и наставна средства Београд
3. Наставни план и програм за основну школу (2002), Република Српска Министарство просвјете, Завод за уџбенике и наставна средства Српско Сарајево